

Zbornik radova sa Znanstveno-stručnog skupa Etnokulturni identitet Hrvata u Vojvodini: povijesni i suvremeni procesi održanog u Zagrebu i Subotici od 9. do 11. listopada 2019., (ur. Mario Bara, Filip Galović, Lucija Mihaljević), Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, 2020., 400 str.

Na početku ćemo istaknuti kako se u knjiškoj praksi Hrvata u Vojvodini, koja se uspostavila sada već daleke 1683. godine objavom knjige franjevca Mihovila Radnića *Razmiscglagna pribogomiona od glivbavi Boxye...*, posve kasno – tek sredinom druge polovine 20. stoljeća – javljaju zbornici, specifična vrsta monografskih publikacija. Kao što je opće poznato, zbornici su knjiško djelo više autora, to jest u njima se objavljuje veći broj znanstvenih i stručnih radnji koje potpisuje više autora, no tematski se moraju okupljati oko jednoga sadržajnog okvira – ili oko života i djela jedne osobe ili, uže ili šire, određenoga događaja, procesa, institucije, pojave... Premda su djelo više autora, važno je napomenuti kako zbornike najčešće priređuje jedna

ili više osoba, no daleko manje od broja autora priloga.

U bibliografskoj se literaturi navodi kako su zbornici, po definiciji, jednokratne monografske publikacije, i po tomu se razlikuju od periodičnih publikacija, koje također objavljuju u načelu napise koje potpisuje više autora. Najčešće nastaju *ad hoc*, najčešće u povodu neke obljetnice, a razlog za svoju pojavu crpe iz potrebe širega elaboriranja određenih tema. Kao takvi, zbornici su, gotovo po pravilu, posljedica planskih aktivnosti unutar znanosti ili publicistike danoga kulturnog prostora – ciljanoga znanstvenog, stručnog ili publicističkog tematiziranja određenog fenomena. Isto se često javno uprisutnjuje u vidu znanstvenoga skupa, a zbornici su onda veoma često knjiška posljedica održanoga skupa, u smislu da se u njima publiciraju na skupu prezentirane radnje.

Činjenica da su se zbornici relativno kasno javili u knjiškoj praksi Hrvata u Vojvodini posljedica je njihove zakašnjelosti kada je u pitanju organiziranost znanstvenoga segmenta u području kulture. Prvi je zbornik u knjiškoj praksi Hrvata u Vojvodini objavljen prije točno 50 godina – 1971. godine u izdanju Hrvatskoga književnog društva sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu. Riječ je o zborniku posvećenom jednom od najvećih hrvatskih intelektualaca, publicista, književnika i skladatelja podrijetlom iz Bačke – dr. Josipu Andriću (Bukin, 14. III. 1894. – Zagreb, 7. XII. 1967.). Jednostavno je naslovljen *Dr. Josip Andrić 1894–1967: zbornik*, a uredio ga je publicist Ladislav Beršek iz Zagreba. U njemu su objavljeni radovi sa simpozija o Josipu Andriću, održanog 30. kolovoza 1969. godine u Ristovači kraj Bača, a repriza simpozija je

priređena u Zagrebu u Nadbiskupskom sjemeništu 14. prosinca iste godine.

I drugi zbornik u kulturnoj povijesti vojvođanskih Hrvata produciran je u okviru Katoličke Crkve, no ovoga puta mjesne – one u Bačkoj. Naime, nakon 16 godina od pojave prvog zbornika u Subotici je u izdanju Uredništva kalendara *Subotička Danica* 1987. godine objavljen *Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici 12.-14. VIII. 1986. povodom 300. obljetnice obnovljene crkvenosti među Hrvatima u Bačkoj*. Iz samoga naslova je razvidna kako glavna tema zbornika tako i način nastanka radova objavljenih u njemu. Glavni urednik ovoga zbornika je velečasni Stjepan Beretić, a u njemu je na 256 stranica objavljeno 16 radnji, tematski raspoređenih u nekoliko cjelina („Na raskršću povijesti“, „Pisana riječ“ te „Duhovna baština“), uz desetak prigodnih pjesama. Najveći broj autora čine klerici Subotičke biskupije te ovdašnji laici vezani uz Katoličku Crkvu.

Tek treći zbornik u knjiškoj praksi Hrvata u Vojvodini, objavljen 30 godina od pojave prvoga zbornika, djelo je laičke institucije. Riječ je o *Zborniku radova sa znanstvenog skupa 'Duševno zdravlje'* što ga je Hrvatski kulturni centar „Bunjevačko kolo“ objavio u Subotici 2000. na 168 stranica, a sadrži 11 znanstvenih radova teologijske, psihologijske i sociologijske provenijencije na temu duševnog zdravlja, koji su bili predstavljeni na istom imenom znanstvenom skupu, u Subotici 17. i 18. prosinca 1999., što ga je priredilo Hrvatsko akademsko društvo. Nakon demokratskih promjena, razvojem kulture i pratećeg institucionalnog okvira u kulturi Hrvata u Vojvodini uslijedila je i intenzivnija prisutnost zbornika u nakladničkim nizovima. Kronološki

promatrano, uslijedio je zatim *Zbornik radova o biskupu Lajči Budanoviću*. Uredio ga je velečasni Josip Temunović, a objavio ga je Zadužbinski odbor Zadužbine biskupa Budanovića u Subotici 2004. na 336 stranica. I sljedeći zbornik posvećen je crkvenoj tematici koja je usko navezana na Hrvate u Vojvodini. U Zagrebu je, naime, 2005. godine objavljen zbornik opsega 277 stranica pod nazivom *Baština za budućnost : Karmel u Somboru 1904. – 2004. : zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog simpozija održanog u Somboru 13. i 14. srpnja 2004.* Urednik zbornika je karmelićanin Dario Tokić, a sunakladnici su Institut za kršćansku duhovnost i Hrvatska karmelska provincija sv. oca Josipa. Iste je godine objavljen i *Zbornik radova s Prvog znanstvenog skupa 'Dani Ilije Okrugića' u Zemunu, 20.-21. svibnja 2005.*, čiji je urednik Vlatko Rukavina, a nakladnik Udruga Zemunaca u Republici Hrvatskoj. Zbornik je objavljen 2005. godine, pa je ova godina jedina godina u knjiškoj praksi Hrvata u Vojvodini u kojoj su objavljena dva zbornika.

S druge strane, najznačajnija kulturna manifestacija vojvođanskih Hrvata posvećena mjesnoj hrvatskoj književnosti – „Dani Balinta Vujkova : dani hrvatske knjige i riječi“ svoj je zbornik radova objavila sljedeće, 2006. godine u Subotici. Riječ je o zborniku pod nazivom *Dani Balinta Vujkova : dani hrvatske knjige i riječi : zbornik radova sa znanstvenih skupova 2002.-2005.*, urednica je Katarina Čeliković, a nakladnik Hrvatska čitaonica. Do sada je u okviru ovoga niza objavljeno desetak zbornika radova sa znanstveno-stručnih skupova koji se priređuju u okviru Dana.

Prvi, pak, ozbiljni sunakladnički pothvat u objavljivanju zbornika bilježimo 2010. godine, kada je u sunakladi Hrvatskoga instituta za povijest iz Zagreba i Hrvatskoga akademskog društva iz Subotice objelodanjen *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa : Identitet bačkih Hrvata*, (Zagreb, 27. i 28. studenoga 2008.), u kojemu su objavljeni radovi s međunarodnoga znanstvenog skupa „Identitet bačkih Hrvata“ održanog 27. i 28. studenoga 2008. u Zagrebu u organizaciji Hrvatskoga instituta za povijest. U njemu su objavljeni radovi u kojima su znanstveno i stručno obrađeni brojni aspekti identiteta bačkih Hrvata, inače složenog fenomena kojega u posljednja četiri desetljeća prate i brojni prijepori, a autori su različitih znanstvenih profila (povjesničari, sociolozi, politolozi, etnolozi i jezikoslovci) iz Vojvodine, Mađarske i Hrvatske. Urednik ovoga zbornika je Robert Skenderović.

Sadržaji objavljeni u prvih desetak spomenutih zbornika od velikoga su značaja kada je u pitanju mjesna kulturna povijest ovdašnjih Hrvata. Oni su posljedica svjesnih nastojanja kulturne elite vojvođanskih Hrvata da se određene osobe ili događaji ili pojave ili procesi svestranije znanstveno osvijetle i tako daju trajniji prinosi memoriranju njihova obitavanja i trajanja na ovim prostorima. Isprva su to činili ljudi iz ili bliski strukturama Katoličke Crkve, uz snažno navezivanje na resurse cijele Crkve u Hrvata, a nakon sloma režima Slobodana Miloševića, kao posljedica razvoja aktivnosti u području znanosti i u necrkvenim dijelovima kulturnoga prostora, vidljiviji su i prinosi pojedinaca i udruga izvan Katoličke Crkve. Nekoliko spomenutih zbornika producirano je izvan svih orga-

nizacijskih navezanosti i spram znanstvenoga sustava u Republici Hrvatskoj, što govori o razvijenosti vlastitog kulturnog prostora vojvođanskih Hrvata.

O tako čemu, pak, nije riječ u zborniku što ga ovdje prikazujemo – njegova je produkcija u cijelosti realizirana od strane Hrvatskog katoličkog sveučilišta iz Zagreba. U njemu, opsega 400 stranica, objavljene su radnje autora, sudionika istoimenog znanstveno-stručnog skupa – Etnokulturni identitet Hrvata u Vojvodini: povijesni i suvremeni procesi, održanog u Zagrebu, 9. listopada 2019., i u Subotici dva dana kasnije – 11. listopada 2019., ali i autora koji su svoje tekstove poslali naknadno na molbu Uredništva zbog njihova pozitivno vrednovanog znanstvenog rada na teme identiteta vojvođanskih Hrvata u povijesnim mijenama te u suvremenim društvenim kontekstima. Još ćemo napomenuti kako su u organizaciji dijela skupa koji se održavao u Subotici i studijskoga putovanja studenata i profesora Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Vojvodini sudjelovali Srijemska i Subotička biskupija te Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice. Recenzenti Zbornika su dr. sc. Mateo Žanić i dr. sc. Rebeka Žabčić Mesarić, a urednici doc. dr. sc. Mario Bara, doc. dr. sc. Filip Galović i doc. dr. sc. Lucija Mihaljević. U sadržajnom smislu i ovaj Zbornik vjerno prati zbornike koji za temu imaju složene fenomene – oni po definiciji moraju biti multidisciplinarnoga karaktera.

Objavljeno je ukupno 19 radnji koje tematiziraju neki aspekt društvenog života Hrvata u Vojvodini – bilo u povijesti bilo u sadašnjosti iz vizura nekoliko društvenih i humanističkih znanosti – povijesti (5), leksikografije (1), jeziko-

slovlja (4), povijesti i sadašnjosti Crkve (3), demografije (1), kulturologije (2) i politologije (2) i bibliografije (1). Unutar sebe, radnje se razlikuju po brojnim značajkama (opseg i obuhvat predmeta ili teme na koje se referira, zatim složenost istih, duljina povijesnog razdoblja, rarietnost tematike u odnosu na dosadašnje radnje, broj i vrsta objelodanjenih znanstvenih novuma...), no niti jednoj se ne može osporiti znanstvena utemeljenost ne samo u znanstvenoj metodologiji u istraživanjima nego i iznošenja rezultata provedenih istraživanja te način strukturiranja sadržaja. Kada je, pak, riječ o teritorijalnoj pokrivenosti hrvatskih subetnički skupina u Vojvodini, navest ćemo kako je devet radnji posvećeno Hrvatima (što Bunjevcima, što Šokcima) u Bačkoj, dvije onima u Srijemu, jedna u Banatu, a sedam Hrvatima u Vojvodini, to jest Srbiji kao narodnosnoj cjelini. Prevaga radnji koje elaboriraju samo Hrvate u Bačkoj, na uštrb onih iz Srijema i Banata, govori i ovoga puta u prilog tomu da su oni u većem fokusu znanstvenoga interesa, a činjenica da čak sedam radnji govore o nekom aspektu cjeline Hrvata u Vojvodini posljedica je uznapredovanih napora da se regionalne i subetničke sastavnice vojvođanskih Hrvata trebaju, naravno ukoliko je znanstveno opravdano, nadilaziti i Hrvate u Vojvodini elaborirati kao jednu, istina unutar sebe složenu, temu.

Radnje, poredane u Zborniku po abecednom nizu prezimena autora (što nije česta praksa – više se koristi predmetno-tematski slijed radnji), potpisuju u akademskim i znanstvenim krugovima već poznata i priznata imena iz Hrvatske (dr. sc. Ivan Armanda – „Biskup Lajčo Budanović i hrvatski ogranak Družbe se-

stara Naše Gospe“, str. 37-49; dr. sc. Mario Bara i dr. sc. Lucija Mihaljević – „Socijalna dimenzija sjećanja i zaborava na primjeru etnonima Hrvat u Vojvodini“, str. 63-82; dr. sc. Emina Berbić Kolar – „Usporedba tradicijskog leksika dvaju mjesnih govora slavonskoga dijalekta: Bačkog Monoštora i Siča“, str. 117-132; dr. sc. Vladimir Čavrak – „Kultura zaborava i Hrvati iz Pokuplja i Turopolja u Banatu“, str. 157-183; dr. sc. Filip Galović – „Pogled na govor Monoštora i njegov leksik“, str. 217-233; dr. sc. Ljiljana Kolenić – „Riječi kao čuvari identiteta“, str. 235-252, dr. sc. Robert Skenderović – „Plemićka porodica Sučića na čelu subotičkih Hrvata – Dalmatinaca i njihova mreža kumstava 1687. – 1747. godine“, str. 305-323; dr. sc. Dražen Živić – „Demografska bilanca Hrvata u Vojvodini (2002. – 2018.)“, str. 377-400) ali i Vojvodine (dr. sc. Slaven Bačić – „15 godina *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*“, str. 51-62; Katarina Čeliković – „Kulturna scena Hrvata u Vojvodini (Srbiji) i izazovi njezine održivosti“, str. 185-210; Stevan Mačković – „Osvrt na demografsko-povijesne okolnosti u odnosu na bunjevačke Hrvate (1918. – 1941.) u Subotici“, str. 253-275; Tomislav Žigmanov – „Prvih deset godina *Godišnjaka za znanstvena istraživanja* Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata – osnovne činjenice i bibliografija objavljenih radnji“, str. 349-375), te nekoliko mlađih autor(ic)a (Ivana Andrić Penava – „Crkva Presvetog Trojstva u Kukujevcima – simbol stradanja i opstojnosti vojvođanskih Hrvata“, str. 9-36, Darko Baštovanović – „Bilateralni okvir zaštite hrvatske nacionalne manjine u procesu EU integracija Srbije“, str. 83-116; Milan Bošnjak – „Rad i djelovanje me-

đuvladinih mješovitih odbora za zaštitu nacionalnih manjina s posebnim naglaskom na Međuvladin mješoviti odbor za zaštitu nacionalnih manjina između Republike Hrvatske i Republike Srbije“, str. 133-155; Silvija Ćurak – „Bačke riči“, str. 211-216; Mislav Matišić – „Pokušaji odcjepljenja Petrovaradina od Novog Sada 1935. i 1940. godine“, str. 277-292; Dražen Skenderović – „Lajčo Budanović i njegova skrb za novouspostavljenu Bačku apostolsku administraturu (1923. – 1941.)“, str. 293-304; Luka Šešo – „Etnološka i folkloristička rukopisna građa iz Srijema i Bačke u Odsjeku za etnologiju HAZU“, str. 325-348). S osobitim ponosom istaknut ćemo i to kako su gotovo svi zastupljeni autori u *Zborniku* bili suradnici Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u prvih 10 godina rada, što je snažna potvrda kako opravdanosti tako i ispravnosti njihova djelovanja u području znanosti u području kulture Hrvata u Vojvodini.

Na koncu ćemo ustvrditi sljedeće: povijest naklade znanstvenih publikacija u području kulture vojvođanskih Hrvata neće se mjeriti, naravno, objavom ovoga *Zbornika*, no zacijelo će biti, zbog kvalitete priloga, to jest broja, vrste i heterogenosti tema o kojima se pisalo, važna postaja u znanstvenim nastojanjima kako onih koje postoje u Hrvatskoj tako još više i onih koje postoje među vojvođanskim Hrvatima. Također, zbog opsega i kvalitete objavljenog sadržaja u 19 radnji teško da će itko tko se bavi pitanjem Hrvata u Vojvodini – bilo iz vizura njihove povijesti bilo iz rakursa konstelacija u sadašnjosti, moći ovaj *Zbornik* mimoići. Ukoliko se tako što i dogodi, bit će to u znanstvenom smislu nekorektno i upisat će se u, sada već na

žalost, debelu knjigu prešućivanja hrvatskih znanstvenih prinosa u Srbiji, napose u onim sadržajima u diskursima koji se odnose na identitetske prijepore pripadnosti Bunjevaca hrvatskome naroda.

Tomislav Žigmanov

Josip Špehar, *Franjevački samostan Bač : povijesni pregled*. II. prošireno izdanje, Franjevački samostan sv. Marije u Baču, Bač, 2020., 64 str.

Bačka je najjužniji dio uzanog međurječja Dunava i Tise, koje se na sjever prostire do granica nekadašnje Bačko-bodroške županije – crta Baja-Jankovac-Kelebija-Martonoš. Do 1918. dijelila je manje-više jednaku sudbinu gore spomenute šire geografske cjeline, kojoj pripada. Istina, uslijed svog *isturenog* položaja, okrenutog k jugu, bila je zapluskivana utjecajima iz tog pravca, koji su uključivali ne samo periodične posjete orijentalnih trgovaca, nego i trajna naseljavanja cijelih rodova pa čak i sela, zaselaka i gradova s brdovitog Balkana. To je u konačnici i odredilo njezinu konačnu političku pripadnost. Međutim, sve do raspada Austro-Ugarske nalazila se u cijelosti unutar jedne veće cjeline. U srednjem vijeku to je bila Ugarska, u ranoj modernoj povijesti Osmansko carstvo, a od posljednjeg desetljeća 17. st. do 1918. – Habsburška Monarhija, koja je prošla kroz različite metamorfoze, od apsolutističke monarhije, gdje su „oblastnim“ saborima, pa i ugarskom, uskraćivana prava, pa do federalistički ustrojene monarhije utemeljene na povijesnom aktu poznatom pod imenom Austrougarska nagodba.

Svi gospodari počevši od ugarskih srednjovjekovnih kraljeva, preko